

ابوالحسن آقاریع

انتخاب کتاب برای کتابخانه

از برخورد با عنوان «انتخاب کتاب»، معمولاً برداشت مبهمی به ذهن راه می‌یابد. به این معنی که از یکسو، صلاحیت و توان تجربی کسانی که در این کار فعالیت دارند، زیر سؤال (و انتقاد) می‌رود؛ و از سوی دیگر، این پرسش خواهد بود که آیا در اجرای این امر، پارامترهای لازم (در راستای اهداف کتابخانه) مورد توجه قرار خواهد گرفت، یا نه؟ متأسفانه، یک بررسی اجمالی، از روش انتخاب کتاب در کتابخانه‌ها، نشان می‌دهد که این امر از برنامه‌ی منظمی بهره‌مند نیست. به این معنی که همکاری متخصصان، در رشته‌های مختلف علمی (و هنری)، همواره میسر نمی‌شود. تهیه‌ی آمارهای (به اصطلاح) «پایه» هم، وقت و نیروی اضافه می‌طلبد. بنابراین، انتخاب کتاب، با علامت‌گذاری و «تیک» زدن، در فهرست ناشران، به وسیله‌ی کسانی که «تا حدودی» سابقه و تجربه دارند (و معمولاً بدون دسترسی به محتوای کتاب) انجام می‌شود. و در فرصت کوتاهی که، قبل از نایاب شدن کتاب (در بازار)، هست؛ کتابها، خریداری، و به مجموعه‌ی کتابخانه افزوده می‌شوند.

این روش، احتمالاً در مراحل اولیه‌ی گردآوری منابع، برای یک کتابخانه، مشروط به آنکه از اهداف اصولی، فراتر نرود، مفید خواهد بود. اما هنگامی که مخزن (/ مخازن) کتابخانه، بطور نسبی از کتابها و

منابع مورد نیاز، انباشته شد؛ لازم است قبل از انتخاب کتاب (واقداً به سفارش)، پاره‌ای اطلاعات، آمار و پیشنهادات اعضاء و مراجعان، مورد توجه قرار گیرد. و در پاسخگویی به نیازهای واقعی ایشان، در انطباق با اهداف کتابخانه مورد بررسی و ارزیابی واقع شود.

بدیهی است «الگو»ی خاص برای انتخاب کتاب در هر کتابخانه، متناسب با نوع کتابخانه، نیروی انسانی و نیاز مراجعان خواهد بود. اما، هنگامی که هدف، غنی‌تر شدن، و روزآمد بودن کتابخانه‌ها باشد، هر توصیه‌ای قابل آزمایش و بهره‌گیری است.

در کتابخانه‌های کوچک، با اعضاء محدود؛ معمولاً، جلب رضایت مراجعان، آسان‌تر است. اما در کتابخانه‌های بزرگ (عمومی / مرکزی)، هر گروه تخصصی (از اعضاء و مراجعان) انتظار استفاده از سهمی مناسب (از منابع ذخیره شونده)، برای خود دارند. چنانکه مثلاً در کتابخانه مرکزی دانشگاه، که استفاده کنندگان، استادان و دانشجویان دانشکده‌ها و موسسات مختلف (و متفاوت) دانشگاهی هستند؛ لازم است، تعداد استفاده کنندگان از کتابخانه، بر حسب رشته تحصیلی و تخصصی، به صورت «درصد» نزد انتخاب کنندگان کتاب، مشخص باشند. تا سهم مناسب، از بودجه، منابع و فضای مفید کتابخانه، به ایشان تخصیص یابد. در عین حال، کتابخانه‌های تخصصی (و کوچک) را هم نمی‌توان از داشتن مجموعه‌ای از منابع عمومی، در رابطه با فرهنگ و آئین و رسوم و ادبیات ملی، بازداشت (۱).

تهیه کتاب، برای کتابخانه، در سه مرحله زمانی: انتخاب، سفارش و اکتساب، انجام می‌گیرد، که در این مقال مسأله انتخاب مورد توجه قرار دارد. مراحل سفارش و اکتساب، عموماً کارهای اداری، و بعضاً وقت‌گیر

۱- این مسأله در سمینار کتاب و کتابداری دانشگاه مشهد (۱-۳ خرداد ۱۳۶۱) مورد توجه قرار گرفت. در بندی از قطعنامه سمینار، چنین می‌آید که: مجموعه‌ای از منابع اسلامی، حسب فهرستی که با همکاری کتابداران و کتابخانه، تهیه خواهد شد (الزاماً) در کلبه کتابخانه‌های تخصصی به‌عنوان: مجموعه منابع فرهنگ اسلامی، تهیه و نگهداری شود.

است. اما پیچیدگی چندانی ندارد. در مرحلهٔ انتخاب، ابتدا لازم است قفسه‌های خالی در مخزن (/ مخازن) احصاء شوند. به‌دیگر سخن، میزان و قدرت جذب مخازن معین شود. فرضاً اگر این میزان از بیست درصد کل فضای مفید (قفسه‌ها و طبقه‌ها) تنزل کند، (با توجه به پراکندگی آن در تمامی قفسه‌ها)، ذخیره‌سازی منابع جدید، پیوسته با جابجایی وسیع کتاب‌ها و مشکل کم‌بودجا، روبرو خواهد بود.

بنابراین، لازم می‌آید، به‌مسأله «وجین» توجه شود. (لطفاً به‌مقالهٔ «وجین» در شماره چهاردهم همین نشریه مراجعه فرمایند).

دوم - سهمیه‌بندی منابع - برای افراد هر یک از رشته‌های تخصصی، اعم از آنکه اعلام نیاز کرده باشند، یا نه، با مقایسهٔ کارتهای عضویت و فهرست ترتیبی کتابخانه (رفبرگه) می‌توان نسبت متعادلی به‌دست‌آورد. چنان‌که اگر اعضاء مربوط به رشتهٔ ادبیات فارسی، بیش از پانصد نفر باشند؛ و اعضاء مربوط به رشتهٔ مکانیک به‌پنجاه نفر برسند؛ نسبت کتابهای گروه دوم به‌گروه اول یک‌دهم خواهد بود. اما با توجه به‌اینکه هر تغییر یا تاکید برحسب برنامه‌های آموزشی دانشگاه یا سیاست‌گذاری‌های آموزشی دولت، الزامی است، و فراوانی مراجعهٔ رشته‌های مختلف تخصصی، یکسان نیست، این اصل، که برای حفظ حقوق عمومی محققان، در نظر گرفته می‌شود؛ به‌صورت تقریبی خواهد بود و نباید به‌حالت «دست و پاگیر» درآید.

سوم - تهیهٔ منابع پیشنهادی اعضاء و مراجعان، که معمولاً در دفتر، یا بر گه‌هایی، به‌همین منظور (در قسمت مراجعات و گردش کتاب کتابخانه)، یادداشت می‌شوند، نیز از عوامل موثر در انتخاب کتاب خواهند بود. آنچه بوسیلهٔ مراجعان پیشنهاد می‌شود، عموماً از نشر آثار جدید، در بازار کتاب، حکایت دارد. برای تشویق به‌این همکاری، چنانچه تهیهٔ کتاب‌ها، برای کتابخانه، مشکلی ایجاد نمی‌کند، بهتر است، اکتساب آن‌ها، به‌اطلاع پیشنهادکنندگان برسد.

چهارم - تقاضاهایی که در قسمت میز امانت کتابخانه، با پاسخ

«نداریم» یا «درامانت است» روبرو می‌شوند، می‌توانند در انتخاب کتاب موثر باشند و در مورد آنها (در صورت لزوم) مانند تهیه منابع پیشنهادی، که شرح آن گذشت، اقدام شود. کتاب‌های درسی و نسخه‌های مکرری از کتاب‌ها، که به سبب مراجعه زیاد (در يك مقطع زمانی) به تعداد زیاد تهیه می‌شود؛ به هنگام کم شدن «نقضا»، از مجموعه کتابخانه «وجین» و «خارج» می‌شوند.

پنجم - چنانچه، آمار موضوعی، از کتاب‌های به امانت رفته در ماه‌های اخیر، موجود باشد، روند موضوعی مراجعه و سلیقه مراجعان در اقبال به کتاب‌ها قابل تخمین خواهد بود. اما چنانچه تصمیم به تعدیل انتخاب، بر حسب این مسأله، گرفته شود؛ تنها در موضوعات تحقیقی و «کاربردی» ضرورت خواهد یافت.

ششم - در کتابخانه‌هایی که بصورت مشترك و «اقماری» ارائه خدمت می‌کنند، بادر دست داشتن فهرست کتابهای ذخیره شده بوسیله کتابخانه‌های دیگر، می‌توان از تهیه منابع به صورت تکراری، جلوگیری به عمل آورد. هفتم - فهرستها، شامل فهرست‌های ناشران، سالانه، کتابخانه‌ها و کتابشناسی‌ها، منابع معمول انتخاب کتاب هستند. در بعضی از این فهرست‌ها توضیحات مختصری پیرامون موضوعات و مباحث کتاب‌ها می‌آید. اما آنچه بصورت نقد و نظریات کارشناسی ابراز می‌شود، عموماً کلی و تبلیغ بحساب می‌آیند. اگر از طرف کارگزاران و فروشندگان کتاب، فرصت کافی برای ملاحظه عین کتاب، داده شود، کتابها، با اطمینان بیشتری انتخاب خواهند شد، اما چنین فرصتی عملاً نادر است.

اکنون با توجه به اینکه آمار، اساس برنامه‌ریزی است. به نکات نسبتاً روشنی دست یافته‌ایم.

- می‌دانیم قدرت جذب کتاب در کتابخانه به چه میزان است. اگر این میزان کافی نیست، یا از طریق توسعه قفسه‌ها یا «وجین» کتابها، فضای مناسب را آماده می‌کنیم. و چنانچه لازم باشد از تهیه منابع غیر ضروری اجتناب می‌نمائیم.

– نیازمندترین گروه، از اعضاء کتابخانه، مشخص شده‌اند. بنابراین، همچون پدری که برای مایحتاج خانواده به بازار رفته، ومی‌داند کدام يك از افراد خانواده نیاز بیشتر (وفوری‌تر) به کفش و لباس و... دارند؛ در ارتباط با گروه‌های تخصصی، منابع تحقیقی ایشان را تکامل می‌بخشیم.

– پیشنهادها، نقطه‌نظرها و تاکیدهای مربوط به خرید کتاب را در اختیار داریم. بخشی از آنها را که به وسیله کتابخانه‌های «اقماری» تهیه می‌شود به اطلاع متقاضیان می‌رسانیم. و به محض اکتساب کتاب‌های خریداری شده، با اعلام آن، برای مراجعان (قبل از آماده سازی) امکان «رزرو» برای ایشان آماده می‌کنیم.

– کارگزاران و فروشندگان کتاب ما را در جریان تحولات بازار کتاب قرار خواهند داد. و بالاخره برای آن که، تغییرات ناشی از اعمال آمارهای یاد شده در هر زمان، امکان‌پذیر باشد می‌توان آن را بصورت يك نمودار ماهانه تهیه نمود. و بنابراین می‌دانیم برای کدام گروه از اعضاء، به چه میزان، چه کتابهایی، چگونه و از کجا تهیه کنیم. انشاءالله.

پښتونستان د علومو، انساني او مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علومو انسانی